

“Zeka Kalıtımsal Değildir” Rene Zazzo ile Görüşme*

Çev. Dr. Bekir ONUR
Ank. Üni. Eğitim Fakültesi

«İşçi çocukları varlıklı çocuklarından daha mı az zeki doğarlar? Zencilerin beyni beyazlarından daha mı küçük? Bireylerin eşitsizliği kalıtımsal mıdır?» Bunlar, birkaç hafta önce zekanın gelişimini ölçme ölçeği olan Zekâ Bölümlerine (ZB) ne ilişkin bir anket dolayısıyla sordüğümüz üç soru. Rene Zazzo —63 yaşında, Fransız psikolojisinin «büyüklerinden» biri, marksist, kırk yıldan beri (P.C.) üyesi— aşırı tutucularla aynı yere konduğunu göerek irkildi. Bugün kendi görüşünü olguların desteğinde açıklıyor. «Sağın cahilliği beni artık şaşırtmıyor. Fakat soldaki kişilerin kendi düşünme biçimlerini bozan olguları anlamayı reddettiklerini görmekten üzüntülüyüm» diyor.

— Solun bir bölümünün ve aşırı sağın ZB «ölçmecileri»ne saldırıları sizi üzüyor. Ama bunlar var...

ZAZZO — Testlerin yargılanması yeni değil. Testlerin kendisi kadar eski. 1895 dolaylarında başladı. O çağda Cattell adında bir Amerikalı, psikolojide genel görüşlerden, sonu gelmez duyum incelemelerinden çıkma zamanının artık geldiğini düşünerek zekayı ölçme sistemlerini derleyip toparlamayı denedi. İlk olarak maneviyatçı sağ tepki gösterdi buna. «Ruhun asaleti» adına. Andre Maurois kendi zamanında «ruh ölçmecileri»ne şiddetle saldırıyordu. Bu karşı çıkmalar sürüp gitmektedir.

Sol çok sonra, 1930'lara doğru, insanlar arasındaki eşitlik adına savunmaya geçti. Sağlık-lı bir tepki. Fakat hoş olmayabilecek bazı olguları görmeyi reddettiler, her zaman da reddediyorlar.

— Sözü ettiğiniz bu hoş olmayan olgulardan birincisi, bir bireyin zekâsı ile katılımlı arasındaki ilişkidir. Can sıkıcı, tartışmalı bir ilişki...

ZAZZO — Gene de bu aşağı yukarı elli yıldan beri çözümlenmiş bir sorundur özünde. Bireyler arasındaki farklar hem genetik etkenlere hem de çevrenin etkisine bağlıdır. Bu artık bir kanı sorunu değil, bir olgu... Bunu reddedecek uzman bir psikolog yoktur. «Çevreci»lerin şefi Amerikalı Skinner genetiğin rolünü,

«doğustancı»ların babası K. Lorenz'in çevrenin rolünü reddetmesinden daha fazla reddetmez. İdeolojik sapmalar ancak bundan sonra geliyor. Skinner gibi «elbette genetik etkenler işine giriyor, fakat çevre çok daha önemlidir» dediği zaman felsefe yapmaya başlanmaktadır. Bilim adamı «fakat» demez. Her iki etkenin etkisini de saptar.

— Bir bireyin zekâsında kalıtımın ve çevrenin paylarını kesinlikle hesaplamak başarılı mı?

ZAZZO — İlk ciddi çalışmalar 1955 tarihini taşıyor. Bugün bireyler için değil, fakat bir grup düzeyinde çok kesin sonuçlara sahibiz. Nüfusu görece homojen olan Paris gibi büyük bir kentte bireyler arasındaki farklar % 75 kalıtıma, % 25 çevreye bağlıdır. Örneğin bazı az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi çok heterojen nüfuslarda çevrenin etkisi baskın oluyor. Şu halde kalıtımın görelî önemi, doğrudan doğruya grubun homojenliğine bağlıdır. Son çözümlemede, tam anlamıyla eşitlikçi bir toplumda genetik etkenler, farkların büyük bölümünü açıklayacaktır. Bu belki bir ütopya... Aslında böyle bir toplum ailesel mikro çevrelerde barınmaz. Ayrıca kişiliğin gelişiminde duygusal sorunların önemini azımsamamak gerekir. Birey kendini herseyden önce başkasıyla ilişkileri içinde yaratır.

— Ya bütün bunlarda kalıtım?...

ZAZZO — Zekâ, herhangi bir davranış gibi, kalıtımsal değildir. ADN (1) kalıtımla alınır, yani ancak aldıkları besinlere göre açıklanan belirli bir sayıda olanak kalıtımla geçer. Bir davranış kendi kendini kurar. Evrimî sırasında çocuk dünyayı kavramaya başlar, belirli bir bilinç kazanır. İşte bu bilinç de sırası geldiğinde bir gelişim etkeni olur. Çevrenin ya da kalıtımın ötesinde psikolojinin incelemek zorunda olduğu da budur. Kalıtım vız gelir bana. Ben biyolog değilim. Kalıtım işin içine girer, fakat ilginç olan bu değildir.

— Şu halde çevreden söz edelim. İşçi çocukları zeki olmak bakımından burjuva çocuklarından daha mı az şanslı? Testler sanki bunu kanıtlamak ister gibi...

(*) Le Nouvel Observateur, Sayı 494, Nisan 1974.

(1) Kombinezonları hücrenin genetik kodunu oluşturan asit: Acide désoxyribonucléique.

ZAZO — Bireyleri ayırdetmek için kullanılan ölçütlerle toplumsal gruplar arasındaki farkları çözümlenmek olanaksız. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak bunları birbirine karıştırıp kullananlar, bir çeşit ırkçılığa değil geçen karışıklıklardan kaynaklanıyorlar. Çünkü burada genetik işin içine girmez. Evlat edinme üzerinde yapılan sayısız araştırmaların yardımıyla kanıtlandı bu. İlk araştırmalar 1928 tarihini taşıyor. Genetik mirasları kesinlikle aynı olan ikizleri alalım ve ZB'lerini ölçelim. Aynı aile içinde yetiştirilmiş olan bu çocuklar arasındaki ortalama sapma beş puan dolayındadır. Bunlar birbirinden ayrılp farklı çevrelerde yetiştirilirse sapma on ile otuz puan arasında değişir.

Bugün şu varsayım büyük ölçüde doğrulanmıştır. Toplumsal sınıflar arasında var olan farklar —bu doğru!— sadece toplumsal ve kültürel etkenlere bağlıdır. Bunlar sadece zekâyı ilgili de değildir. Altı yaşındaki bir işçi çocuğu bir varlıklı çocuğundan ortalama olarak bir buçuk santim daha kısadır. Yetişkinlikte bu fark dört santimdir. Bu sadece bir yaşam düzeyi sorunu da değildir. Bir ilkökul öğretmenin oğlu bir varlıklarının oğlunun yanında olacaktır. Oysa babasının ücreti bir işçinin ücretiyle kabaca aynıdır.

Bu fark neden? Henüz çok iyi bilinmiyor. Hipotalamusun yani beynin bazı hormonları üretmeye yetenekli olduğu bulundu. Bunlardan dokuz tane sayıldı. Şu halde beyin, bedensel düzeyi denetlediği ve düzenlediği gibi, bütün vejetatif sistem üzerinde de etkili oluyor. Daha elverişli bir kültürel çevrede yaşayan bir çocuğun bir başkasından daha iyi gelişmesini açıklayan da budur. Bu sadece bir varsayım.

— Sizin zekânın gelişiminde saptadığımız bu farklara bir çokları karşı çıkıyor. Testlerin yetersiz olduğundan, bir burjuva kültürünün aktarıldığından, halk çocuklarının zora sokulduğundan yakınıyor. Kısacası, bu farklar ölçme aracının yetkin olmayışına bağlıyor.

ZAZO — Bu eski bir tartışma. Testlere karşı çıkanlar, çelişkili bir biçimde, toplumsal eşitsizliklerden soyutlanabilen bir zekânın varlığını kabul eder oldular. Böyle bir zekâ yok. Bu bir metafizikçi serabı... Zekânın kendi kendini kurduğunu gördük. Testler de bireyin çocukluğu boyunca kurduğu şeyden başkasını ölçmüyor. Çevreden, kültürden bağımsız testler yapmaya girişildi. Sonuçlar klasik testlerin sonuçlarını onayladı. Kültürden, çevreden bağımsız bir zekâ mevcut değildir.

Testlerin sonuçları toplumsal eşitsizlikleri ortaya koyuyor. Farkları yadsımak mı gerekir? Gözleri yummak niye? Herşeyi çözmek için çocuğun yaratıcılığına, kendiliğindenliğine da-

yanmak mı gerekir? Devrimci ütopyalar var. Bu aptalca bir şey. Kendiliğindenlik, yaratıcılık da yaşam koşullarına bağlıdır. Psikoloğun gerçek işi eşitsizlikleri doğuran etkenleri çözümlenmek ve onları olanak ölçüsünde iyileştirmeye çalışmaktır. Bu bazen anaokulunda, öğretim sırasında başarılıyor.

— Alanda, endüstride ve okulda uygulandığı biçimiyle psikolojinin biraz safça bir görünümünü yok mu?

ZAZO — Okul psikolojisini 1946 da H. Wallon'a birlikte tamamen farklı bir amaçla kurdum. Bazen olması gerekenin bir karikatürü oluyorsa bu benim değil, bazı ilköğretim müfettişlerinin hatası. Nantenre'de öğrencilerime, bir ZB rakamını ana babalara ya da öğretmenlere asla vermemeleri gerektiğini bıkıp usanmadan yineledim. Bu rakam ancak yüksek derecede nitelikli bir uzman tarafından yorumlanabilir. Kötü bir ZB mutlaka kötü bir zekâyı göstermez. Geçici bir duygusal blokaja bağlı olabilir ve ancak bir psikolog bunu çözümler. Psikologlardan çoğunun mesleklerini çok iyi yaptıklarını söylemek isterim.

— Zencilerin ZB'nün beyazlarınkinden daha aşağı olduğunu kanıtlarla gösteren Amerikalı Jensen'in çalışmalarını biliyorsunuz. Bu konuda ne diyorsunuz?

ZAZO — Henüz belirsiz olan yeni bir alana yaklaşıyoruz burada. Kalıtımın beyazların zekâsıyla zencilerin zekâsını ayırmaya karışmadığını sanıyorum, umuyorum. Elimizdeki veriler kesip ayırmaya olanak vermez. Jensen eşit toplumsal çevrede zencilerle beyazlar arasında on beş puanlık bir sapma buluyor. Fakat bu eşitlik gerçekten doğrulanmış değil. Mikro çevre etkenleri işe karışabilir. Jensen bunu hesaba katmıyor.

Hemen hemen kesin olan tek deney evlat edinme konusundaki deney olurdu, yani zenci çocukları ilk çocukluktan itibaren beyaz ailelerde büyütme (ve tersi). Bu deney hiçbir zaman girişilmemiş olması şaşırtıcıdır.

— Böyle araştırmalara girişilmeli mi?

ZAZO — Sorun ciddi. İki korku arasında bölünmüş durumdayım. Önce bilimsel araştırma konusundaki sansür korkusu... Bir konunun tabu olduğu kabul edilirse bu, söz konusu bilimin tümüyle bağımsızlığı demektir. Diğer korkum, ırklar arasındaki farklara ilişkin rastlantıya bağlı keşiflerin kullanılmasıdır.

Bugünkü durumda ki, bu ikinci korkuyu —ırkçı önyargılar, toplum yapıları, akıldışı eğitimler— sürdürme tehlikesini taşıyor, bu korku benim için birincisinden çok daha büyük. Bazı konulara kamuoyunun uzun bir eğitiminden sonra yaklaşılabilir ancak. İnsanların kafasına sokulması güç olan üç ilkenin altını çizmek isterim :